

**ФИЛОЛОГИЯ ИЛИМДЕРИ****ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ****PHILOLOGICAL SCIENCES****DOI: 10.26104/NNTIK.2022.92.19.057****Матикеева А.К.****ДҮЙНӨ СҮРӨТҮН КОНЦЕПТУАЛДАШТЫРУУДА ТИЛДИН РОЛУ****Матикеева А.К.****РОЛЬ ЯЗЫКА В КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИИ КАРТИНЫ МИРА****A. Matikeeva****THE ROLE OF LANGUAGE IN THE CONCEPTUALIZATION OF THE WORLD PICTURE**

УДК: 41:410:153.71

Бул макалада XX кылымдын ортосунда илимдин жаңы багыты катары түптөлгөн когнитивдик тил илиминин негизги изилдөө объектисине айланган дүйнө сүрөтү термини каралган. Изилдөөнүн максаты болуп дүйнө сүрөтү дүйнө таанымды камсыздаган, адамдын ишмердүүлүгүн жана тажрыйбасын жөнгө салган функцияларды аткарган, кең масштабдуу ой жүгүртүүнү талап кылган байланыштыруу каражаты катары көрсөтүү саналат. Дүйнө сүрөтүн концептуалдаштырууда тил жана ой жүгүртүүнүн негизги ролу аныкталып, анын тарыхы жана көрүнүктүү изилдөөчүлөрдүн эмгектери кыскача талдоого алынган. Эмгектерди изилдөөнүн натыйжасында, курчап турган барлыкты жөн эле таануу эмес, болуп жаткан окуяларды, кырдаалдарды сыпаттоо адамдын аң-сезими жана ой жүгүртүүсү менен байланыштуу болуп, тил каражаттары аркылуу интерпретацияланышы жөнүндөгү окумуштуулардын көз карашы тастыкталган. Изилдөөдө дүйнө сүрөтүнүн калыптануусунда адамдын таанып билүү ишмердүүлүгү (когнитивдик) негизги фактор катары каралган. Инсандын дүйнө кабыл алуусу жана ой жүгүртүүсү социалдык (тарбиялоо, окутуу, айлана чөйрө) факторлордун таасиринин астында өнүгүп, өзгөрүүгө дуушар болоору жана анын физиологиялык абалынан, психолингвистикалык жөндөмдүүлүгүнөн көз карандылыгы белгиленген. Илимдин түрдүү багытында изилденгенине карабастан, дүйнө сүрөтү терең талдоону талап кылган актуалдуу тема бойдон калары белгиленген.

**Негизги сөздөр:** когнитивдик тил илими, дүйнө сүрөтү, тил, көз караш, барлык, дүйнө таануу, ой жүгүртүү, тилдик концепция, психикалык процесс, аң-сезим, концептуалдаштыруу.

В статье рассматривается термин картина мира как основной объект исследования когнитивной лингвистики, нового направления науки, сформированной в середине XX века. Цель исследования – показать картину мира как средство, обеспечивающее познание мира, выполняющее регулирующие функции деятельности и опыта человека, требующее широкомасштабного мышления. Определена основная роль языка и мышления в концептуализации картины мира, вкратце проанализированы ее история и работы выдающихся исследователей. В результате исследования взглядов ученых подтверждено, что не только познание мира, но и описание текущих событий и ситуаций тесно взаимосвязаны с сознанием и мышлением человека, интерпретируясь через языковые средства. В исследовании познавательная

деятельность человека рассматривается как основной (когнитивный) фактор формирования картины мира. Отмечено, что мировосприятие и мышление развиваются, изменяются под воздействием социальных (воспитание, обучение, окружающая среда) факторов, а также зависят от физиологического состояния и психолингвистических способностей личности. Было отмечено, что, несмотря на исследования в различной сфере науки, картина мира остается актуальной темой, требующей глубокого анализа.

**Ключевые слова:** когнитивная лингвистика, картина мира, язык, мировоззрение, действительность, познание мира, мышление, языковая концепция, психический процесс, разум, концептуализация.

The article considers the term picture of the world as the main object of research in cognitive linguistics, a new direction of science formed in the middle of the XX century. The purpose of the study is to show a picture of the world as a means of providing knowledge of the world, performing regulatory functions of human activity and experience, requiring large-scale thinking. The main role of language and thinking in the conceptualization of the worldview is determined, its history and the work of outstanding researchers are briefly analyzed. As a result of the research, the scientists' worldview is confirmed that not only the knowledge of the world, but also the description of current events and situations is closely interrelated with human consciousness and thinking, interpreted through linguistic means. In the study, human cognitive activity is considered as the main (cognitive) factor in the formation of a picture of the world. It is noted that the perception of the world and thinking develop, change under the influence of social (upbringing, education, environment) factors, and also depends on the physiological state and psycholinguistic abilities of the individual. It was noted that, despite research in various fields of science, the picture of the world remains an urgent topic that requires in-depth analysis.

**Key words:** cognitive linguistics, picture of the world, language, world view, reality, cognition of the world, thinking, language concept, mental process, mind, conceptualization.

Азыркы учурда лингвистикада жаңы когнитивдик багыттын калыптануу негизин аны изилдөө сферасынын кеңейип, күрдөөлдүү өнүгүүсү түзөт. Когнитивдик тил илиминде XX кылымда башталган терең изилдөөлөрдүн натыйжасында дүйнө сүрөтү термини изилдөө объектисине айланган. Дүйнө сүрөтү- адамдын (ой жүгүртүүчү субъект) дүйнө

(Жер) жана жаратылыш (Аалам, Ааламдын эң кичинекей бөлүкчөлөрү), аны таанып билүү, чыгармачыл мүмкүнчүлүктөр, жашоонун маңызы, адамдын жашоодогу орду, дүйнө кабыл алуу, дүйнө таануу, тиричиликтик көз караштарга, мамилелерге негизделген билиминин жана ойлорунун системалаштырылган бирдиктүүлүгү [1]. Дүйнө таанууда когнитивдик процесстердин тыгыз байланыштуулугу тил аркылуу берилип, «дүйнө сүрөтү жана анын классификациясы», «дүйнө кабыл алуунун модели» ж.б. түшүнүктөрдүн пайда болушун аныктайт.

*Дүйнө сүрөтү* термини алгачкы жолу физика жана философияда колдонулган. XIX кылымдын аягында физик Г.Герцтин (1914) «дүйнөнүн ички образы объективдүү дүйнөнү изилдөөнүн натыйжасында сырткы дүйнөнүн реалдуу байланыштарын чагылдырат» [2], б.а. эгерде мындай образ сырткы дүйнөнүн толук кандуу байланыштарын ишенимдүү чагылдырса, анда илимий сүрөттүн түшүнүктөр менен ой толгоолордун ортосундагы логикалык байланыштары сырткы дүйнөнүн объективдүү закон ченемдүүлүктөрүнө туура келээри жөнүндөгү көз карашы, кванттык физиканын негиздөөчүсү М.Планктын «сырткы дүйнө жөнүндө бирдиктүү элес алууга мүмкүн болгон бардык изилдөөчүлөр үчүн дүйнөнүн илимий сүрөтү түзүлөт» деген пикири *физикалык дүйнө сүрөтү* термининин концептуалдык жана метатилдик аппаратта колдонуу башатын түзгөн [3]. Белгилүү болгондой, изилдөөгө алынган түшүнүк австриялык философ, физик Л.Больцман, француз математиги, философ А.Пуанкаре, немец физик-теоретиги В.Гейзенберг, кванттык механиканын негиздөөчүлөрүнүн бири П.Дирака жана теоретикалык физиканын негиздөөчүсү А.Эйнштейн сыяктуу окумуштуулардын эмгектеринде колдонулган. А.Эйнштейндин көз карашы боюнча, адам сенсациялар дүйнөсүнөн алыстап кетүү үчүн элесинде пайда болгон дүйнөнү сүрөт менен алмаштыруу максатында адекваттуу чечим менен элесинде дүйнөнүн жөнөкөй жана ачык (даана) сүрөтүн пайда кылганга умтулат. Окумуштуунун пикири изилдөөлөрдүн негизги талаптарын калыптандырган:

1) дүйнөнүн илимий сүрөтүнүн принциптери адамдын ой жүгүртүү закондоруна карама-каршылыкты жаратуусу мүмкүн эместиги;

2) дүйнөнүн илимий сүрөтүнүн элементтеринин ортосундагы мамилелер сырткы буюмдардын мамилелеринин талаптарына дал келиши;

3) дүйнөнүн илимий сүрөтү буюмдардын эң алгылыктуу, маанилүү касиеттерин гана чагылдырышы [4].

Ал эми Кембридж университетинин профессору Л.Витгенштейндин «Логикалык-философиялык

трактатындагы» (1921) адамдын жана адамдык барлыктын (бытие) өзгөчөлүктөрүн инсандын дүйнөгө болгон көз карашы анын чындыкка болгон мамилесин белгилейт деген пикири коомдук илимдерде да колдоого алынган. Демек, тилдин баштапкы кызматы «фактыларды» белгилөө, себеби тил «дүйнөнүн «конструкциясын түзөт, тилдин чек арасы дүйнөнүн чек арасы менен дал келет, б.а. «факт» түшүнүгү «дүйнөнүн субстанциясы» жана «биз өзүбүз үчүн фактылардын образын түзөбүз, ал эми «сүрөт - чындыктын модели» [5]. Немец окумуштуусу Л.Вайсгербердин «...тил адамдын бардык жашоодон алган тажрыйбасын бирдиктүү дүйнө сүрөтүнө бириктирип, ал тилди изилдөөгө чейин курчап турган дүйнөнү кабыл алуусун унутууга мажбурлайт» деген ою адамдын бирдиктүү дүйнө сүрөтүнүн калыптанышында тилдин багыт берүүчү ролун аныктаган, ал эми кийинчерээк жарык көргөн эмгектеринде тилдик концепция иштелип чыгып, лингвистикада да *дүйнө сүрөтү* термини кеңири колдонула баштаган [6].

Дүйнө сүрөтү концепциясынын калыптанышы байыркы философиялык трактаттарда эбак эле чагылдырылган. Темуриддер коомунун көрүнүктүү окумуштуусу Али б. Мухаммад Мир Сайид Шариф ал-Джурджани (740-1339-816-1413) «Күзгү жөнүндө трактатында» жазгандай, «күзгүгө караган адам, анда эмне чагылдырылса, ошол жөнүндө ойлоно баштайт» [7]. Демек, курчап турган барлыкты жөн эле таануу эмес, болуп жаткан окуяларды, кырдаалдарды сыпаттоо адамдын аң-сезими жана ой жүгүртүүсү менен байланыштуу болуп, тил каражаттары аркылуу интерпретацияланат.

Немец философ-экзистенциалисти К. Ясперс «Тил» аттуу макаласында тилдин жаратылышын жана маңызын лингвофилософиялык жана тарыхый-философиялык аспектте караган. «Биз тилдин кандай пайда болгонун жана пайда болушун билбейбиз... Тил аркылуу концептуалдаштырылган дүйнө сүрөтүндө сөздөрдүн берилиши негиз болот. ... Тил жана сөз аркылуу бытие аныкталат» [8]. Тилдин негизи анын тарыхы менен байланыштуу, ал эми тил маңызын аныктоодон мурда, алгач сөз түпкүрүн түшүнүү шарт.

Философиялык изилдөөлөрдүн тарыхына кайрылсак, тилди түшүнүү дүйнө сүрөтүнүн өзгөчөлүгү катары XVIII кылымда немец ойчулу Г.Гердердин эмгектеринде төмөнкүдөй калыптанган: «Биздин оозубуздан чыккан дем дүйнө сүрөтү болот» [9].

Г.Гердердин ой жүгүртүүнүн тилден терең көз карандылыгы, тил дүйнө таануунун жана кабыл алуунун шарты катары, канча эл болсо, ошончо дүйнө сүрөтү жана тил менен шартталган маданияты жөнүндөгү философиясы азыркы тил илиминин негизделишине түрткү болгон [10]. Окумуштуунун

мындай көз карашы гумбольдттук тилдин философиясындагы фундаменталдык идеясынын негизин түзөт. Ошондуктан дүйнө сүрөтүнүн лингвистикалык концепциясынын калыптанышы тил, ой жүгүртүү, аң-сезим, чындыкты кабыл алуу менен тыгыз байланыштуу.

Немец филологу В. фон Гумбольдт XIX кылымда тилди адам менен дүйнөнүн ортосундагы «ортоңку чынжыр» катары карап, «биз жашап жаткан ушул дүйнө биз сүйлөгөн тилдин биздик дүйнөсү» деп билгизет. Белгилеп кетчү жагдай, В. фон Гумбольдттун:

1) тил сырткы таасирлерге карабастан өзүнүн өзгөчөлүгүн сактап келет; сырткы таасирлерге берилсе да, кеңири пайдалануусун мүнөзүнүн чегинде гана колдонууга мүмкүнчүлүк берет;

2) элдер аркылуу өткөн кылымдарда пайда болгон тилдин индивидге таасир этиши анын тескери кайталанма аракетин аныктайт;

3) кээ бир өзгөчөлүктөр тилдерге жаңы мүнөздөмө берет, бирок дагы эле анын баштапкы мүнөзүнөн көз каранды;

4) ар бир тил конкреттүү улутка таандык болуу менен өзүнүн тилдик өзгөчөлүктөрүнө ээ;

5) адамдын дүйнө таанымы, маалыматты кабыл алуусу ой жүгүртүү менен тилдин тыгыз байланышынын негизинде калыптануусу жөнүндөгү көз карашы актуалдуулугун жоготкон эмес [11].

В. фон Гумбольдттун дүйнө сүрөтү, б.а тилдик түзүлүш менен тилдик каражаттардын тыгыз байланыштуулугу чындыкты чагылдыргандыгы жөнүндөгү теориясы XX кылымдын башында америкалык антропологдор Э. Сепир жана Б.Л. Уорфтун лингвистикалык салыштырмалуулук илимий концепциясында эки позицияда каралат:

1) тил бизди буюмдар кандай болсо, башкача эмес, ошондой көргөнгө мажбурлайт;

2) кандайдыр бир тилдик чөйрөдө чоңойгон адам, ошол тилдин аныкталган чегинде гана дүйнөнү кабыл алат жана кабыл алуу тажрыйбасын интерпретациялайт.

Лингвистикалык салыштырмалуулук теориясынын негизин адамдардын ой жүгүртүүсү жана ошол тилде белгиге ээ болгон категориялар жана түшүнүктөр түзгөн.

Дүйнө сүрөтү Т. Ау, Л. Лиу, А. Блум, Й. Такано, Э. Рош, Дж. Лакофф, М. Джонсон, Н. Хомский ж.б. окумуштуулардын эмгектеринде терең изилденсе да, Э. Сепир менен Б. Уорфтун лингвистикалык салыштырмалуулук теориясы азыр да актуалдуу.

Дүйнө сүрөтү Россияда XX кылымдын 60-жылдарынан баштап Г.А. Брутян, В.И. Постовалова, Г.В. Рамишвили, Б.А. Серебренников, В.Н. Телия, Р.И. Павиленис, Ю.Н. Караулов, Н.Г. Комлев, Г.В. Колшанский, Е.С. Кубрякова, Г.Д. Гачев, В.Г. Воркачев,

В.А. Маслова, М.В. Пименова, З.Д. Попова, И.А. Стернин, Н.Н. Болдырев сыяктуу окумуштуулардын эмгектеринде изилдөөгө алынган. Изилдөөлөрдүн негизги максаты - дүйнө сүрөтүнүн калыптанышында тилдин ролун аныктоо болгон.

Г.А. Брутяндын пикири боюнча, дүйнө сүрөтүн концептуалдык (когнитивдик) жана тилдик деп чектөө дүйнө таануу процессинде тил менен ой жүгүртүүнүн байланышын тастыктап, адамдардын аң-сезиминде дүйнө сүрөтүнүн калыптанышында тилдин ролун белгилеп, чындыкты чагылдырууда схемалаштыруудан оолак болууга жана биздин аң-сезимибиздеги айлана-чөйрөнүн толук проекциясын элестетүүнү ачууга мүмкүнчүлүк берет [12]. Изилдөөгө алынган термин сырткы жана ички дүйнө сүрөтүнүн бөлүнүп, курчап турган барлыкты жана ички руханий дүйнөнү концептуалдаштырууда кандайдыр бир элестердин, образдардын пайда болушун шарттайт. Көпчүлүк окумуштуулардын көз караштарына ылайык, «дүйнө сүрөтү - «дүйнөнүн маанилүү касиеттерин тилди алып жүрүүчүлөрдүн түшүнүгүндө репрезентациялаган жана адамдын бардык руханий активдүүлүгүнүн натыйжасында, дүйнө таанымдын негизинде калыптанган дүйнөнүн оригиналдуу глобалдык образы», «объективдүү чындыктын субъективдүү образы» [13].

Илимде ар бир изилдөөчүнүн өзүнүн жеке көз карашы, объективдүү жана субъективдүү позициясы болгондуктан, азыркы мезгилде дүйнө сүрөтү бир нече типтерге бөлүнүп, түрдүү аныктамаларга ээ. Мындай көрүнүш изилдөө объектисинин татаал жана масштабдуу, бирок кызыктуу экендигин айгинелейт.

Россиялык окумуштуулар З.Д. Попова жана И.А. Стерниндин изилдөөлөрүндө дүйнө сүрөтүн аныктоо проблемасын жалпы илимдик жана гносеологиялык (таануу теориясы) көз караштардан баштап, б.а. таанып билүү процессинде субъект менен объекттин өз ара мамилесин, дүйнө таануу мүмкүнчүлүгүн, билимдин жеткиликтүүлүгүн изилдөө зарылчылыгы анализденип, дүйнө сүрөтүн эки түргө: *тикелей*, *тике (непосредственный) (когнитивдик)* жана *кыйыр (опосредованный)* ажыратуунун маанилүүлүгү такталган.

*Тикелей дүйнө сүрөтү* – абстрактуу ой жүгүртүүнүн жана сезүү органдарынын жардамы менен курчап турган барлыкты «ортомчуларсыз» түз таанып билүүнүн натыйжасы. Тикелей дүйнө сүрөтү ар бир адамдын жана коомдун улуттук аң-сезиминде кабыл алуунун – сенсордук кабылдоонун баштапкы деңгээлинде пайда болот, андан кийин абстрактуу ой жүгүртүүнүн негизинде кайра иштелип чыгат. Тикелей дүйнө сүрөтүнүн калыптанышында адамдын таанып билүү ишмердүүлүгү (когнитивдик) негизги фактор болуп саналат. Демек, адамдын көз карашы жана ой жүгүртүүсү социалдык (тарбиялоо, окутуу, айлана чөйрө) факторлордун таасиринин

негизинде өнүгүп, анын таанып билүү ишмердүүлүгүнүн натыйжасында өзгөрүүгө дуушар болот. Мындай өзгөрүүлөр төмөнкү факторлор менен байланыштуу:

- 1) адамдын психофизиологиялык жана физикалык жактан жетилүүсү (же каруу);
- 2) үй бүлө, коом, билим;
- 3) адамдын физикалык өзгөрүүсү менен чөйрөнүн өз ара аракеттенүүсү;
- 4) адамдын психоллингвистикалык өзгөчөлүктөрү (тил, ой жүгүртүү, аң-сезим), алардын өз ара байланышы;
- 5) сүйлөө ой жүгүртүүсүнүн активдештирүү (аң-сезимдүү же сезимталсыз).

Белгиленген факторлор курчап турган барлыкты когнициялоодо негизги ролду ойноп, дүйнө сүрөтүнүн калыптанышына өбөлгө түзөт. Дүйнөнүн когнитивдик сүрөтү адамдын жашоо тажрыйбасынын негизинде убакыт, мейкиндик, сандык жана сапаттык параметрлер менен шартталган түшүнүктөр жыйындысы катары ассоциацияланат.

*Дүйнөнүн кыйыр сүрөтү* – «аң-сезимде орун алган дүйнөнүн тикелей сүрөтүн «сыртка чыгарган», материалдаштырган «концептосферанын экинчи белги системалары аркылуу фиксациялоонун жыйынтыгы» [14].

Изилдөөлөрдүн негизинде, дүйнөнүн кыйыр сүрөтү - материалдаштырылган тил белгилери (тилдик код), вербалдаштырылган дүйнө сүрөтү. Окумуштуулардын пикири боюнча, адамдын ою, жашоо тажрыйбасы, дүйнө элеси тил бирдиктеринде (лексика, фразеология ж.б.) түшүндүрүлөт жана дүйнөнүн кыйыр сүрөтүнүн негизин *дүйнөнүн тилдик* жана *көркөм сүрөттөрү* түзөт.

Ал эми окумуштуу У.Ж.Камбаралиеванын эмгегинде «дүйнө сүрөтү эң биринчи кезекте адамдын баарлашуу-байланышуусунда өтө чоң мааниге ээ, ал адамдын ишмердүүлүгүнүн универсалдуу ориентири жана анын бардык руханий активдүүлүгүнүн жыйынтыгы» деген аныктама берилген [15].

Биздин көз карашыбыз боюнча, адамды курчап турган дүйнө, анын жашоодогу орду жана жашоо образы, коомдогу ишмердүүлүгүнүн ролу, дүйнө моделдери тил аркылуу системалаштырылган билимдин негизинде бирдиктүү дүйнө сүрөтү калыптанат. Дүйнө сүрөтү дүйнө таанымды камсыздаган, адамдын ишмердүүлүгүн жана тажрыйбасын жөнгө салган функцияларды аткарган, кең масштабдуу ой жүгүртүүнү талап кылган байланыштыруу каражаты. Адам сезимталдуулугу менен айырмаланып, объективдүү жана субъективдүү чындыкты дайым жеткиликтүү кабыл алабы деген суроо пайда болот. Инсандын объек-

тивдүү барлыкты кабыл алуу жана түшүнүү мүмкүнчүлүгү анын физиологиялык абалынан, психоллингвистикалык жөндөмдүүлүгүнөн көз каранды. Ошондуктан ар бир адамдын дүйнө сүрөтүнө негизделген өзүнүн жеке дүйнө сүрөтү болот. Себеби жазылган же айтылган сөз адамдын психикалык тажрыйбасын чагылдырып, калыптандыруу менен аң-сезимдүү жана аң-сезимсиз психикалык процесстердин жана ойлоонун куралы боло алат.

Дүйнө сүрөтү илимдин ар багытында изилденип келет, бирок гнесологиялык, жалпы илимий көз караштарга таянуу менен терең изилдөөнү талап кылат, ал эми тил баарлашуунун жана маданий мурасты калтыруунун негизги куралы катары дүйнө сүрөтүн концептуалдаштырууда шарт түзөөрү анык.

#### Адабияттар:

1. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). - М.: Изд. ИКАР, 2009. - С. 92.
2. Герц Г. Три картины мира. Раздел: Философия. [Электрондук ресурс]. - Режим доступа: <https://fil.wikireading.ru>.
3. Планк М. Единство физической картины мира: сборник статей. - М.: Наука, 1966. - С.44.
4. Эйнштейн А. Величие Максвелла на развитие представленной о физической реальности. / Собр. науч. тр. в 4т. - М., 1967. - С. 136 .
5. Витгенштейн Л. Логико-философский трактат. Перевод Л.Добросельского. - М.: АСТ, 2018.
6. Вайсгербер Л. Родной язык и формирование духа. - М.: 1993. - С. 183.
7. Собрание восточных рукописей Академии наук Республики Узбекистан. Философия. Т.1. / Отв. ред. Р.М. Баходиров и др. АН РУз, Инст. Востоковедения. - Ташкент: Фан, 2017. - С. 112.
8. Ясперс К. Язык. / Философия языка и семиотика. / Отв. ред. А.Н. Портнов. - Иваново: ИвГУ, 1995. - С. 158-184-203.
9. Гердер А. Идеи к философии истории человечества. - М.: Наука, 1977. - С. 235.
10. Лобанова Л.П. Языковая картина мира в концепции И.Гердера. Научный журнал теоретических и прикладных исследований. / «Вопросы психоллингвистики». / Институт языкознания РАН. - М., 2014. - №4 (22). - С. 188.
11. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию: пер. с нем., ред. и вступ. Г.В. Рамишвили. - М.: Прогресс, 1984. - С. 66.
12. Брутян Г.А. Язык и картина мира. НДВШ. Философские науки. №1. - М., 1973. - С.108.
13. Серебренников Б.А. Кубрякова, Е.С., Постовалова, В.И. и др. Роль человеческого фактора в языке: Языковая картина мира. - Москва, 1988. - С. 21.
14. Попова З.Д., Стернин И.А. Язык и национальная картина мира. - Воронеж, 2007. - С. 54.
15. Камбаралиева У.Ж. Когнитивдик тил илими. - Бишкек, 2019. - 52-б.
16. Матикеева А.К. Беседы как средство развития устной речи. / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2012. №. 2. С. 296-298

